

TROFEJNÉ NEMECKÉ SAMOHYBNÉ DELÁ VO VÝZBROJI ČS. ARMÁDY.

II. SAMOHYBNÉ DELO 75/40 N

PETER TURZA

TURZA, P.: Self-propelled tank destroyer 75/40 N. Vojenská história 2, 13, 2009, pp. 120–126, Bratislava.

The study deals with the issue of using trophy tank destroyers of German origin when supplying tank equipment of Czechoslovak army after WWII. The work provides us with an attachment published in Military History no.1, 2009, Tank Destroyer 75/40/N. It is also a technique gained by mending of after-war collection of material taken from The Red Army or, and it is uppermost produced in Czechoslovak artillery factories based on the types produced there for the purposes of The German Army. The mentioned types of tanks used to be a part of the artillery of the Czechoslovak Army up to the 50's, and some of them to the 60's of the last century.

Apart from a complex description of the issue he tries to react to a huge amount of mostly inaccurate facts published in various ways or are available at websites.

Military Archives. Czechoslovakia 50.-60's. German technique.

Pôvodné označenie vo Wehrmachte	Sturmgeschütz III Ausf. G
Typ	útočné delo /stíhač tankov/ na pásovom podvozku
Výrobca	Alkett; MIAG
Výroba	sériová od decembra 1942 do apríla 1945
počet vyrobených vozidiel	7 834 ks, z toho Alkett 5 191 ks; MIAG 2 643 ks
Rok zavedenia do výzbroje čs. armády	1945
Označenie v čs. armáde v jednotlivých rokoch	1946 – 1949 samohybný PTK vz. 40 N/ skrátene označenie ShPTK vz. 40 N/ 1949 – 1960 samohybné delo 75/40 N/ skrátene označenie SD 75/40 N/
Typ	stredné samohybné delo na pásovom podvozku
Podnik zabezpečujúci opravu	Automobilová zbrojnica 1 Přelouč
Počet opravených vozidiel	126 kusov
Rok vyradenia z výzbroje čs. armády	1960

Účel: SD 75/40 N boli určené na sprevádzanie tankov a podporu peších, neskoršie streleckých (motorizovaných) jednotiek v útočnom boji, ako aj ničenie živej sily a palebných prostriedkov protivníka, jeho tankov, samohybných diel a protitankového delostrelectva. V obrane sa používali na zosilnenie protitankovej obrany streleckých (motorizovaných) jednotiek a útvarov.

Takticko-technické údaje

hmotnosť	23,9 t
posádka	4
dĺžka s kanónom	6,77 m
dĺžka korby	5,56 m
šírka	2,95 m
výška	2,15 m
svetlosť	0,38 m

Hrúbka pancierovania v mm / uhol

čelo nadstavby	80/10°
čelo korby	80/21°
boky nadstavby	30/11°
boky korby	30/0°
zadok nadstavby	30/0°
zadok korby	50/10°
dno korby	16/90°

Motor

typ	vodou chladený Maybach HL 120 TRM
počet valcov	12 (usporiadaných do „V“ pod uhlom 60°)
vrtanie a zdvih	105 x 115 mm
obsah	11 867 cm ³
prevádzkový výkon	256 ks (197,6kW) pri 2 600 otáčkach/min.
maximálny výkon	300 ks pri 3 000 otáčkach/min.
typ karburátora	dvojstupňový Solex 40 JFF II

Prevodovka

typ	ZF –Aphon SSG 77 6 rýchlostných stupňov vpred 1 rýchlostný stupeň vzad II-VI rýchlostný stupeň synchronizovaný
maximálna rýchlosť	40 km/hod.
priemerná rýchlosť	cesta 30 km/h. terén 20 – 25 km/h.
spotreba PHM na 100 km	cesta 240 litrov terén 360 litrov
dojazd (akčný rádius)	cesta 130 km terén 80 km
obsah palivových nádrží	320 litrov

Schopnosť prekonávať prekážky

výška kolmej steny	0,6 m
šírka priekopy	2,0 – 2,3 m
hĺbka brodenia bez prípravy	0,8 m
bočný náklon	25°
maximálne stúpanie	30°

Výzbroj

kaliber a vzor kanóna	7,5cm StuK 40 L/48
odmer (ručný) voľný	vľavo 10°; vpravo 10°
námer voľný	-6° + 20°
zásoba nábojov pre kanón	54 ks
kaliber a vzor guľometu	7,92 mm MG 34 alebo MG 42
zásoba nábojov pre guľomet	600 ks

Typ zameriavača pre kanón

zameriavací ďalekohľad	Sf ZF 1 a
zameriavač delový	vz. 37N

Rádiostanica

Typ	FuG 15 alebo FuG 16 ¹
-----	----------------------------------

Prehľad vývoja a použitia: Posledným variantom samohybného dela Sturmgeschütz III bola verzia „G“, skrátene označovaná ako StuG III Ausf.G. Vozidlo vyzbrojené poloautomatickým 7,5mm kanónom StuG 40L/48 s dlhou hlavnou malo oproti svojim predchodcom zošíkmené steny nadstavby a výrazne zmenený vrchný nadstavbový pancier. Na tento bola namontovaná kruhová vežička veliteľa s dvojdielnym príklopom vybavená po obvode 7 pozorovacími periskopmi. Medzi vežičkou veliteľa a príklopom nabíjača ústila šachta ventilátora na odsávanie plynov z bojového priestoru po výstrele. Pred príklop nabíjača bol inštalovaný ochranný pancierový štít s lafetou na upevnenie guľometu MG 34 alebo MG 42, ktorý tvoril organickú protipechotnú výzbroj. Doplnkovú výzbroj v rámci prvých sérií tvorilo 6 zadymovacích granátometov NbK 39 kalibru 90mm, ktoré sa vždy po troch upevňovali na pravý a ľavý bok nadstavby. Predpokladaný bojový efekt však nebol dosiahnutý a granátometry sa pri opravách postupne demontovali². Od decembra 1942 až do apríla 1945 zišlo z montážnych liniek firmami Alkett a MIAG spolu 7 834 StuG III Ausf.G.³ Počas samotnej výroby boli na základe skúseností z bojového nasadenia, zvlášť však z východného frontu, aplikované rôzne úpravy, ktoré v konečnom dôsledku viedli k vylepšeniu vozidla a zvýšeniu jeho bojovej hodnoty. Už od jesene 1943 bola na všetky vyrobené samohybné delá verzie G nanášaná 4–5mm antimagnetická ochranná vrstva proti priepalným príloženým náložiam tzv. Zimmerit. Koncom roka 1943 sa začal používať nový liaty štít kanóna označovaný ako

-
- OSWALD, W.: *Kraftfahrzeuge und Panzer der Reichswehr Wehrmacht und Bundeswehr*. Motorbuch Verlag, Stuttgart 1975, s. 276; SPIELBERGER, W. J.: *Der Panzer –kampfwagen III und seine abarten*. Stuttgart : Motorbuch Verlag, 1974 s. 136; Archív Vývoj Martin a.s. nezaradené Škoda Plzeň D-I/Št /1897/ Dův. 1948 GŠ / Vojenskovošedská správa, Pomůcka čj. 0012/51- Sborník vojenské techniky.
 - CHAMBERLAIN, P. – DOYLE, H.L.: *Encyclopedia of German Tanks of W. W. II Arms Armour*. London, s. 84.
 - BORANSKI, Z. – LEDVOCH, J.: *Sturmgeschütz III, Inter-Model*, Warszawa, 1993, s. 14.

„Saukopfblende“ (svinská hlava). Na základe žiadosti osádok bola od októbra 1944 doplnená výzbroj StuG –III Ausf.G o guľomet spriahnutý s kanónom. V tomto období sa rekonštruoval i ochranný štít vrchného guľometu, ktorého tvar sa zmenil na šípovitý, čo umožňovalo lepšiu ochranu nabíjača počas výmeny nábojovej schránky. Guľomet ovládal nabíjač zvnútra bojového priestoru pomocou diaľkového ovládania. Rovnako ovládal i výmetnicu šrapnelových granátov Nahverteidigungswaffe, určenú na boj zblízka, lafetovanú na vrchu nadstavby.⁴

Dobre vyzbrojené samohybné delá vyznačujúce sa kvalitnou pancierovou ochranou mali pôvodne plniť úlohy sprievodnej zbrane pechoty, s cieľom ničiť poľné obranné objekty a prvky poľného opevnenia. To, že sa v skutočnosti začali používať ako „stíhače tankov“, vyplynulo zo samotného priebehu vojny, ktorá bola na nemeckej strane od prelomu rokov 1942/43 čoraz častejšie vedená defenzívnym spôsobom. Okrem toho neustále pribúdanie množstva modernej obrnenej techniky Červenej armády a spojeneckých armád im nedávalo takmer žiadny priestor na plnenie ich pôvodných úloh.

Organizačne sa z týchto vozidiel vytvárali samostatné batérie, oddiely a brigády. Uvedené jednotky a útvary mohli byť podľa potreby pridelované peším, alebo horským divíziám, poľným divíziám Luftwaffe, ako aj iným špeciálnym útvarom. Začiatkom roka 1944 boli nimi vyzbrojené aj novovytvorené roty samohybných diel niektorých peších a horských divízií, ako aj oddiely samohybných diel divízií pancierových granátnikov. Výnimočne tvorili aj výzbroj tankových jednotiek v rámci organizačnej štruktúry tankových divízií⁵.

Bojovo nasadil Wehrmacht a zbrane SS tieto samohybné delá, okrem východného frontu na Balkáne v Taliansku, a po vylodení spojeneckých vojsk v Normandii 6. júna 1944, aj na západnom fronte.

Po skončení vojny bolo čs. vojenskou komisiou v priestoroch opravovní Přelouč, opravovní bývalého výcvikového tábora SS vo Vrchtových Janoviciach a firmy Jordán v Děčíně získaných spolu 13 vozidiel StuG-III Ausf.G. v relatívne dobrom technickom stave. Koncom júna 1945 ich II. odbor MNO ponúkol veliteľstvu tankového vojska na ďalšie využitie. To však o ne neprejavilo vážnejší záujem a všetky, okrem 5 kusov, zaradilo do tabuliek nadpočetnej techniky⁶. Koncom roka 1945 sa však v tankovom vojsku začal citeľne prejavovať nedostatok tankov potrebných na krytie predpísaných vojnových počtov. Za tejto situácie bolo veliteľstvo tankového vojska nútené hľadať za chýbajúce tanky dočasnú náhradu. V lete 1946 po konzultáciách so VII. odborom MNO, ktorý zaisťoval zber trofejnej nemeckej techniky na území vtedajšieho štátu, sa veliteľ tankového vojska rozhodol predsa len zaradiť samohybné delo StuG –III- Ausf.G do výzbroje s odôvodnením „... že zatiaľ sa podarilo získať 80 opraviteľných kusov a zaistiť na ich opravu kompletnú technickú dokumentáciu i technické prípravky“⁷. Vozidlá dostali označenie samohybný protitankový kanón vz. 40 N, skrátene Sh PTK vz. 40 N, pričom sa predpokladala oprava minimálne 70 kusov. Ich opravy na základe odporúčenia II. odboru MNO mala zabezpečovať Automobilová zbrojnica 1 Přelouč (ďalej AZ1), ktorá tieto vykonávala po celý čas vojny. Koncom septembra 1946 opravila AZ 1 z vlastnej iniciatívy jeden ShPTK vz. 40, ale z dôvodu plnenia iných úloh nebola schopná

4 SPIELBERGER, W.J.: *Der Panzer- Kampfwagen III und seine abarten*. Stuttgart : Motorbuch Verlag, 1974, s. 11-114.

5 BOLAWSKI, Z. – LEDWOCH, J.: *Sturmgeschütz III*; INTER-MODEL. Warszawa 1993, s. 36-38.

6 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1945 Hl. št. Vel. tank. vojska čj. 1973/ Dův.

7 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1947 Hl. št. Vel. tank. vojska čj. 9926/Taj.

vykonávať tankovým vojskom požadované opravy včas⁸. Preto v októbri 1946 po rokovaníach so zástupcami veliteľstva tankového vojska a vedením AZ 1 na II. odbore MNO bolo rozhodnuté uvoľniť v priestoroch AZ 1 jednu halu na vytvorenie zvláštneho tankového oddelenia. Po jeho dokončení vo februári 1947 zvýšil II. odbor počet opráv na rok 1947 z pôvodných 15 na 20 samohybných diel vz. 40 N. K 30. septembru 1947 prevzalo tankové vojsko prvých 6 opravených ShPTK vz. 40 N.

Ďalších 15 kusov sa nachádzalo na rôznom stupni rozpracovania a 10 kusov bolo pripravených na demontáž. Od októbra do začiatku novembra sa postupne do priestorov AZ 1 nasunulo 40 strojov. Z nich technická skupina tankového oddelenia vybrala 10 kusov, ktoré mali byť demontované do konca roka 1947⁹. Prebiehajúce generálne opravy boli však koncom októbra 1947 pozastavené z dôvodu ujednotenia úprav vozidiel. Na vyriešenie tohto problému nariadil veliteľ tankového vojska vytvoriť zvláštnu komisiu. Tá, zložená zo zástupcov 1 oddelenia hlavného štábu a tankového učilišťa, prerokovala dňa 6. novembra 1947 s vedením AZ 1 postupy prác súvisiace s úpravami, opravami a preberaním ShPTK vz. 40¹⁰. Komisii bolo pristavené práve opravené vozidlo, ktoré prešlo detailnou prehliadkou. Na jej základe komisia navrhla, aby všetky dovtedy opravené ShPTK vz. 40 N, akokoľvek inovované, boli uvedené do pôvodného stavu podľa nemeckých služobných predpisov. Ďalej komisia na základe ukážky odporučila:

1/ Opraviť všetky vozidlá s mechanickým riadením. Vozidlá s hydraulickým riadením neopravovať a tieto využiť na získanie náhradných dielov.

2/ V plnej miere akceptovať automatické napínanie remeňov ventilátorov motorov.

3/ Dať prednosť liatym ochranným maskám kanónov tzv. „svinským hlavám“ pred klasickými maskami. V prípade, že by sa v maskách kanónov vyskytli otvory pre spriahnutý guľomet, mali sa tieto pri oprave zaslepiť.

4/ Vybaviť bojový priestor vozidiel výkonným ventilátorom na odsávanie plynov po výstrele.

5/ Optické prístroje, ako aj spojovacie prostriedky, vzhľadom na nedostatok náhradných dielov, pokiaľ to bude možné, ponechať.

Všetky uvedené odporúčenia boli už 7. novembra pracovníkmi technickej skupiny tankového oddelenia AZ 1 zapracované do jednotlivých častí technickej dokumentácie pre generálne opravy. Podľa nich sa ako vzorový generálkoval jeden ShPTK vz. 40. Ten bol koncom mesiaca predvedený komisii veliteľa tankového vojska. Komisia po jeho prehliadke a jazdnotechnických i streleckých skúškach odporučila veliteľstvu tankového vojska a II. odboru MNO pokračovať v generálnych opravách. Pokyn na ich opätovné spustenie dostala AZ 1 koncom novembra 1947 s upozornením, že pôvodný plán opráv na rok 1947 sa zrušil¹¹. V rámci generálnych opráv prešlo do 31. decembra 1947 úpravami všetkých šesť samohybných kanónov tankovým vojskom už prevzatých. Okrem toho sa v záverečnej fáze montáže nachádzalo 5 vozidiel. Tie koncom februára 1948 prevzala po úspešných streleckých skúškach na strelnici v Hlubokej preberacia komisia tankového vojska.¹² Išlo o prvú dodávku

8 Archív VÝVOJ Martin a.s. nezaradené MNO – AZ1/A21/10.10.1996.

9 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1947 Hl. št. Vel. tank. vojska čj. 9926/Taj. VHA Praha MNO 1947 II 2 odd. čj. 103481/Taj.

10 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1947 Hl. št. Vel. tank. vojska čj. 9807/Taj.

11 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1947 Hl. št. Vel. tank. vojska čj. 10770/Taj.

VÚA-VHA Praha F. MNO 1947 Hl. št. Vel. tank. vojska čj. 9807/Taj.
Archív VÝVOJ Martin a.s. nezaradené AZ-1 D-č. 1250/1947.

12 Archív VÝVOJ Martin a.s. nezaradené AZ-1 D-č. 1374/1948.

podľa schváleného plánu generálnych opráv na rok 1948. Na jeho základe mala AZ 1 opraviť 45 kusov Sh PTK vz. 40 N.¹³ Aby plnenie tohto plánu nebolo ničím narušené, uložil II. odbor MNO firme Škoda Plzeň vykonať opravu 65 kusov kanónov StuK 40L/48 a firme ČKD Praha zabezpečiť podľa požiadaviek AZ 1 výrobu náhradných dielov.¹⁴ Vďaka týmto opatreniam sa tankovému oddeleniu AZ 1 darilo bez väčších obtiaží plán generálnych opráv priebežne plniť. Do 30. septembra 1948 prevzalo tankové vojsko v piatich dodávkach dovedna 40 samohybných kanónov, ktoré boli uložené v priestoroch 11., 12. a 24. tankovej brigády.¹⁵ V polovici októbra 1948 stanovil II. odbor MNO na základe žiadosti veliteľa tankového vojska konečný počet ShPTK vz. 40 na 126 kusov.¹⁶ Toto rozhodnutie viedlo riaditeľstvo AZ 1 k ďalšej úprave plánu generálnych opráv do konca roku 1948. V jeho rámci tankové oddelenie vykonalo úplnú demontáž 12 samohybných kanónov a do decembra 1948 dodalo tankovému vojsku zostávajúcich 5 vozidiel, čím splnilo plán generálnych opráv na rok 1948.¹⁷ Ku dňu 31. decembra 1948 malo tankové vojsko vo výzbroji spolu 50 kusov ShPTK vz 40 N, okrem jedného kusu, ktorý slúžil ako vzorové vozidlo.¹⁸ Počet opravených strojov nekryl ani z polovice potrebu predpísaných tabuľkových počtov v rámci tankových brigád. Preto už v polovici januára 1949 upresnil II. odbor MNO pre tankové oddelenie AZ 1 Přelouč plán generálnych opráv, ktorý do konca roku rátať s opravou 65 kusov samohybných kanónov, okrem 10 kusov, ktoré sa nachádzali v štádiu dokončenia.¹⁹ Priebežne s generálnymi opravami malo tankové oddelenie AZ 1 podľa výnosu II /2 odd. MNO vykonať ešte úpravy súvisiace s upevnením sedačky rádiotelegrafistu, držiaka na uloženie troch kusov antén a zosilnenie držiaka rámu pre prijímač a vysieláč vo všetkých vozidlách dodaných tankovému vojsku v rokoch 1947 – 1948. Uvedené úpravy boli splnené do októbra 1949 a plán generálnych opráv do januára 1950.²⁰ Všetky ShPTK vz. 40 N pod novým označením „ samohybné delo 75/40 N“, skrátene SD 75/40, tvorili v lete a na jeseň roku 1950 základ výzbroje tankosamohybných delostreleckých plukov (tsdp). Po reorganizačných zmenách koncom roka 1950 boli SD 75/40 N vyňaté z výzbroje tsdp a prevedené vo februári 1951 do výzbroje novovytvorených tankosamohybných rôt a tankosamohybných praporov peších divízií v počte 108 kusov. Zostávajúcich 18 kusov bolo uložených v remízach 2. tankovej základne Martin.²¹ Od novembra 1953, tak ako prichádzali do výzbroje nové SD-100 z výroby, začalo sa s postupným sťahovaním SD 75/40N od vojsk. Do augusta 1954 bolo uložených v remízach 2. tankovej základne všetkých 126 vozidiel.²² Z nich sa v septembri 1954 vyčlenilo na obmenu výzbroje 8. pevnostnej brigády v Rajhrade dovedna 30 kusov SD 75/40.²³ V januári 1955 bolo na základe nariadenia N-GŠ daných mimo tabuliek vojnových počtov 8 kusov vozidiel pre potreby vojenských škôl, výcvikových zariadení a vývojového strediska.²⁴ Po pre-

13 Archív VÝVOJ Martin a.s. nezaradené II 8 odd. čj. 53397/Taj. -1948.

14 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1947 II/2 odd čj. 107884/Taj.

15 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1947 II/2 odd čj. 107884/Taj.

16 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1948 Hl. št. Vel. tank. vojska čj. 7460/Taj. –mat.

17 Archív VÝVOJ Martin a.s. nezaradené MNO II /8 odd čj. 53397 /Taj -1948.

18 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1948 II odbor čj. 111100/Taj.

19 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1948 Hl. št. Vel. tank. vojska čj. 2492/ Dův.-mat.
VHA Praha MNO 1949 II odbor čj. 2854/ Dův.-mat.

20 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1949 II/2 odd. čj. 2928/ Dův.

21 VÚA Praha MNO 1951 GŠ /OMS 38/8/1/30

VÚA-VHA Praha MNO 1951 GŠ /OMS čj. 03180/Taj.

22 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1954 VTMV 58/1-7.

23 DUBÁNEK, M.: 8. pevnostní brigáda Rajhrad. In: ATM, roč. XXXX č. 11, s. 67-68.

24 Archív VÝVOJ Martin a.s. nezaradený spis VTMV čj. 053/1954.

vzatí vozidiel uvedenými zložkami disponovalo TMV k 15. marcu 1955 spolu 118 kusmi SD 75/40 N, ktoré boli uložené v priestoroch 2. tankovej základne Žilina.²⁵

Začiatkom roka 1956 požiadalo Ministerstvo zahraničného obchodu MNO na základe predbežných rokovaní zo septembra a novembra 1955 o určenie počtu SD 75/40, ktoré by bolo možné uvoľniť na vývoz. Minister národnej obrany po porade s N-GŠ a VTMV stanovil v marci 1956 ich počet na 60 kusov.²⁶ Prvých 20 samohybných diel sa do Sýrie z 2. tankovej základne v Žiline dostalo pravdepodobne na jar 1956. Druhá dodávka 20 kusov bola realizovaná na základe žiadosti MZO v priebehu augusta 1956.²⁷ Kedy sa realizovala tretia dodávka, nie je známe. Faktom však zostáva, že koncom roka 1956 malo tankomechanizované vojsko čs. armády (TMV) vo výzbroji 58 kusov SD 75/40 N, ktoré boli v trvalom uložení. Koncom januára 1957 sa z tohto uloženia vyňalo 28 samohybných diel na krytie tabuľkových počtov 9. a 10. tankosamohybného pluku (ďalej tsp). Po zrušení 9. tsp v roku 1958 prevzal jeho 14 SD 75/40 N ako nadpočetný materiál, reorganizovaný 10. tankový pluk.²⁸ Na jeseň roku 1959 boli všetky SD 75/40 N uložené v priestoroch tankovej základne v Dědiciach. K ich vyradeniu z výzbroje tankového vojska došlo v priebehu roku 1960, čo potvrdzuje i súhrnná správa o stave výzbroje ČSLA z konca roka, v ktorej sa už tento typ samohybného dela neuvádza.²⁹

Nemecké samohybné delo StuG III Ausf. G zo zberu na území ČSR v septembri 1945

25 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1955 VTMV 25/9/50.

26 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1956 VTMV 38/3-10-9.

27 VÚA-VHA Praha. F. , MNO 1956, VTM 38/3-10-9.

28 GŠ/TAS Pomůcka č. j. 0210/18 příloha č. 1.

29 VÚA-VHA Praha. F. MNO 1960 sekretariát ministra 1/3-12.